

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

Balandžio vigilija

Mes kiekvieną akimirką esame priklausomi nuo Dievo. Nebūtinai tada, kai labai bloga, kai nebėra vilties, kai jauti, kad laikas senka, o rutina nesitraukia. Kai žvaigždynai traukiasi tolyn, į neapripiamus visatos tolius, o jų šviesa pasilieka, kol tamsa ją pamažu praryja. Nebūtinai tada, kai parpuoli žemėn, suvokdamas, kad esi niekas, ir tik dieviškoji jėga gali tave iškelti kaip spindintį trupinį.

Daugelis mūsų esame tokie patenkinti savimi, kad net nesuvokiame to.

Kaip rašė Clive Staples Lewis: „jei turite sveikus nervus, protinių gabumų, gerą sveikatą, esate populiarus ir gerai išauklėtas, labai tikėtina, kad esate visiškai patenkintas savo charakteriu tokiu, koks jis yra. ‘Kam čia įpainioti Dievą?’ – paklauskite. (...) Jūs nesate vienas iš tų nelaimėlių, kurie nuolat įkliūva į sekso, girtuoklystės, nervingumo ar blogos nuotaikos pinkles (...) dažnai natūralaus gerumo dovanas turintiems žmonėms labai sunku pripažinti, jog jiems apskritai reikia Kristaus, kol vieną dieną natūralus gerumas juos apvilia ir jų pasitenkinimas savimi sugriūva. Kitaip tariant, sunku šia prasme ‘turtingiems’ įeiti į Dangaus Karalystę.”*

Dėl savo malonaus būdo daugeliui žmonių apskritai nesinori veltis į jokių konfliktus. Kam gadinti santykius, nuotaiką ar baldus. Ar ne geriau būti tolerantiškiems ir geriems – visiems ir visada.

Bet panašu, kad ateina toks laikas, kai būti geru ir maloniu nebeužteks. Ir galbūt būtent dėl Kristaus. Dėl Jo nebus įmanoma pameluoti, prisitaikyti ar nuleisti negirdom kažką, kas negadintų mums santykių ar nuotaikos. Regis, kad malonių žmonių pasaulis, apie kurį rašė Lewis (pasaulis „žmonių, patenkintų savo maloniu būdu, nežvelgiančių tolyn, nusigrėžusių nuo Dievo“), atsiskleidžia kitokiais rakursais, parodydamas, kad ramus ir malonus gyvenimas nėra joks garantas, kad jis bus nugyventas prasmingai ir teisingai.

Nori nenori, bet vis tiek reikia kažkokių išsišokimų, kovos, tegu ir juokingos, iš kurios malonūs žmonės galėtų mandagiai pasišaiptyti. Reikia aistros, nenukreiptos vien į buitinius dalykus ir fizinę prigimtį, gal netgi regėjimų ir vizijų (pastarosiomis malonūs žmonės paprastai saikingai pasibaisi ir pasiūlo priemones, kurios padėtų tų vizijų išvengti).

Ir nors Lewis rašo, kad visomis priemonėmis reikia kurti pasaulį, kuriame būtų kuo daugiau sveikų, vientisų, malonių asmenybių, galbūt malonių žmonių laikas baigiasi. Galbūt atėjo laikas kitokiam pasauliui. Bet to nežino niekas.

Žinome tik tiek, kad esame priklausomi nuo Viešpaties. Ir kuo labiau tolimoji žvaigždžių šviesa traukiasi į visatos pakraščius, tuo labiau mums reikia Jo meilės, kuri vienintelė išgelbės.

Renata Šerelytė

*Clive Staples Lewis. *Tiesiog krikščionybė*. – Vilnius, Katalikų pasaulio leidiniai, 2007

efoto.lt nuotr.

AŠ JAU ŽINAU

*Aš jau žinau: kai man atrodo,
Kad laikas baigiasi visai,
Kad žvaigždės kraustosi iš proto,
Iš proto kraustausi patsai.*

*Tačiau vis tiek, vis tiek nelengva
Ankštam gyvenimo name,
Kai teturi tik mažą langą,
Tik siaurą plyšį, kuriame*

*Tiktai dalis didžios Visatos
Apšviečia tau akis menkas.
Ir kai sušukti nori: „Matos!“ –
Visų pirma paklausk: „Kas?“*

Jonas Strielkūnas

SPAUDOS,
RADIJO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas 2021 m. suteikė 10 000 Eur paramą šeštadieniam „Draugo“ priedui „Kultūra“, projektui „Lietuvos kultūros sklaida ir kultūros paveldo išsaugojimas bei lietuviybės puoselėjimas pasaulyje“

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. **Renata Šerelytė**. Balandžio vigilija • 2-as psl. **Astrida Petraitytė**. Širdingieji Vaižganto šeimos reikalai (4) • 3-as psl. **Mindaugas Klovas**. Civilizacijos link: juridinės raštijos sklaida Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje • 4-as psl. **Agnė Ulytė**. Apie studijas, Vilniaus gatvių sąskambius ir kūrybą. Kalbina Laimutė Adomavičienė • 6-as psl. **Algis Vaškevičius**. Nykstančio lietuviško kaimo fotografijas įkvėpė ir Amerikos istorija • 7-as psl. **Ieva Marija Mendeikaitė**. Yukio Mishima: rašytojo gyvenimas ir palikimas • 8-as psl. **Renata Šerelytė**. Krėslė su detektyvu. Apie detektyvų karalienę/ **Skaitytojų laišakai**. Laiškas „Draugo“ redakcijai

Kitame numeryje: Henriko Nagio paukštis – aitvaras • Krėslė su detektyvu: seklys – katalikų kunigas. Gilberto Keitho Chestertono „Tėvas Braunas“

Redaguoja **Renata Šerelytė** renata.serelyte@gmail.com • Maketuoja **Jonas Kuprys**

Širdingieji Vaižganto šeimos reikalai (4)

Astrida Petraitytė

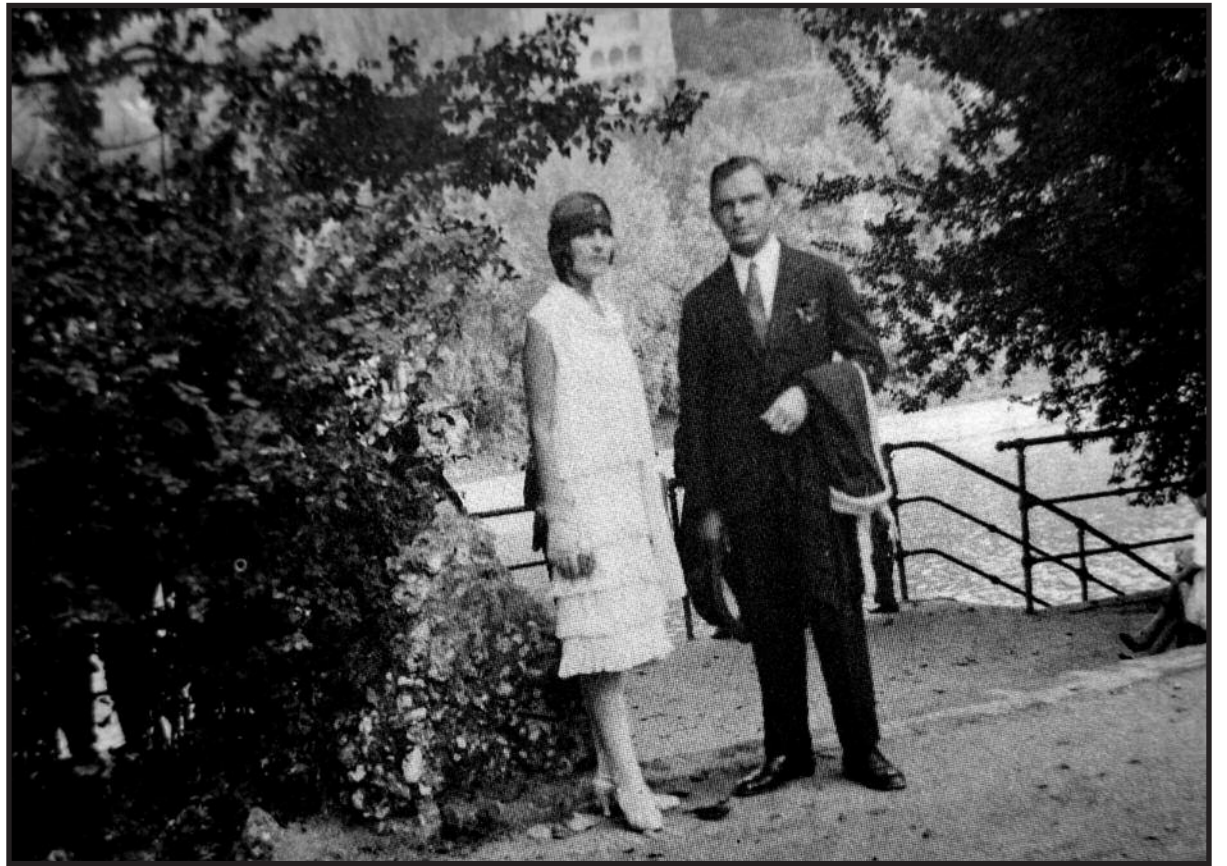
Tęsinys. Pradžia 2021 m. kovo 13 d. „Kultūroje“

„Susitinkame“ ir su Lietuvos nepaprastuoju pasiuntiniu Italijoje Valdemaru Čarneckiu bei ponia Čarneckiene – jie dėmesingi eilinei ambasados Romoje tarnautojai Barborai Mėginaitei (labai tikėtina, kad ją „pakylėja“ giminystė su Vaižgantu). Barbora apie 1929-ųjų užbaigą: „Kūčias palydėjome pas p. p. Čarneckius, o Naujus metus sutikome pas D-rą Šaulį“ (p. 538) – gali pamanyti, kad Šaulys taip pat pasiuntinybės Italijoje darbuotojas, bet atsivertę pavardžių rodyklę sužinome: Vasario 16-osios akto signataras Jurgis Šaulys tuo metu atstovavo Lietuvai Vatikane. Kai po Naujųjų Barborai tenka patalinti ir pasiuntinybėje „prie Šv. Sosto“, ji paliudija: „D-ras Šaulys visų lietuvių ir studentų labai yra mėgiamas ir gerbiamas, be to, reikia pripažinti, kad ir simpatingas, paprastas, neužduoda tono“ (p. 54). Beje, Barbora darbuodamasi Romoje, dar netekėjusi, laisvalaikį ne tuščioms pramogoms skiria, jos intelektualiniai-kultūriniai interesai imponuoja: „Turėdama laiko vaikštai universitetan, klausau italų literatūrą“ (p. 465).

Kai Barbora „Gerajam Dėdytei“ 1926 m. kovą praneša: „Panelė Januškaitė koncertavo Romoj“ (p. 449), irgi lauktum pavardės patikslinimo. (Tumas atskaidamas dėkoja už saldinius, kuriuos parvežė Vincė Jonuškaitė).

Žinoma, Tumas pasidalija su giminėmis apie nutikimus Lietuvoje, kartais ir lengvabūdiškai gali nuskambėti žinios apie kitų asmenines tragedijas, šiaip ar taip „gyvų spalvų“ ir kultūrinei panoramai suteikiama: „Palangoje Petras Čiurlionis (artista brolis) papjovė Karūžaitę, ne visai papjovė, tik perpjovė gerklę. Ji išgis, jis suimtas nusinuodijo“ (p. 64; 1924-ą rugpjūtis).

Atskirai verta stabtelėti prie Klimo veiklos, išryškėjusios susirašinėjime su „Dėde“ (Tumo interesų paletę šie laiški taip pat praplečia) – jis ne tik atlieka oficialiai reglamentuotas pasiuntinio pareigas, bet ir populiariai Prancūzijoje Lietuvą, jos kultūrą, ir

Barbora Lesauskienė, Pranas Lesauskis Turine, 1929

stengiasi plėsti tėvynainių akiratį, tautinį susipratimą. Klimas nesugundo užsienio ministerio postu, kuris – oficialiai ar neoficialiai – jam žadamas dar 1926 m. birželį, Prezidentu tapus Kaziui Griniui, mat nenorįs išsipareigoti jokiai partijai. Užtat Lietuvai jis išsipareigojęs dar ir kaip! Politinė ir kultūrinė misijos jo veikloje glaudžiai persipynusios.

Ir Tumui kaip kunigui, kartais tenka „tarptautines ceremonijas“ atlikti (nekalbant apie grynai šeimynines: tuoktuves, krikštynas, dėl kurių nesibaido kelionių užsienin): štai, sužinome 1926 m. liepą jis buvo nuvykęs Paryžiun pašventinti naujo mūsų atstovybės „buto“; turbūt ne privačios patalpos turimos galvoje.

Klimas siekė Paryžiui Lietuvą, jos istorinį-kultūrinį paveldą pristatyti ne tik oficialiu lygmeniu. Štai 1927 m. birželį Luvro muziejuje numatomi kilimų parodai stengiasi – kreipdamasis ir į Lietuvos institucijas, ir į „Dėdę – kad būtų eksponuoti ir Lietuvos audiniai: „Mūsų žiurštai ir kilimėliai yra daug įdomesni, negu mes patys manome!“ Skambiai ir taikliai reziumuoja: „Mažos tautos tik tuo būdu užsirekomenduoti gali: dvasia, menu, kultūra, individualumu“ (p. 142).

Klimas, regis, stengiasi ir „lobistini“ darbą vardan Lietuvos, taip pat vardan Vilniaus dirbti. 1928 m. birželį: „Štai jau visa savaitė kaip iš pietų į pietus bėginėju su visokiais pasaulio ‘dievais’ ir ginu lietuvišką suolą, kad jį kiti neužimtų. <...> Ir vis tik nepaisant tos bjaurios atmosferos, randu žymių žmonių, kurie perėina į mano pusę ir dar taip karštai! Kova eina labai energinga, bet aš manau, kad vis tik galų gale ne lenkai laimės. Ar mes laimėsime – tai kitas klausimas“ (p. 199).

Tumui vis tenka siųsti Paryžiun leidinius, lietuvių autorių knygas (Klimas rengia skaitinių antologijų), pasitarnauja ir kaip „ekspertas“. Štai 1926 m. gegužę, siųsdamas „Naujosios Vaidilutės“ komplektą įvertina čia publikuojamą autorę: „Geriausios novelės pereitų metų buvo Šatrijos Raganos – Marijos Pečkauskai-

Pranas Lesauskis, Vytautas Lesauskis, 1930

tės“ (p. 104). Aukštai Vaižgantas įvertina Mykolaitį-Putiną: „Putinas – karalius dabartinių mūsų dainių“ (p. 121), nors suabejoja, ar tiktų gimnazistams skirtai chrestomatijai.

Vaižgantas turi progos apmąstyti ir savo „Pragiedrulių“ vertę. Juos 1926-ųjų rudenį siųsdamas Lietuvos atstovybės Paryžiuje knygynui (bibliotekai?), apibūdina: „Čia ne apysaka – čia folkloras, rinkinys palaidų vaizdelių“ (p. 122). O Klimas rūpinasi „Pragiedrulių“ vertimu į prancūzų kalbą: „Tai bus geresnė propaganda už šimtą politinių brošiūrų“ (p. 151); regis, tas sumanymas neįgyvendintas.

Klimas stengiasi, kad Lietuva pažintų jau Prancūzijoje pagarsėjusį kūrėją Oskarą Milašį (jo vaidmuo Lietuvai įgyjant tarptautinį pripažinimą „turimas omeny“, bet jau nebėra aktualija). Štai 1926-ųjų pradžioje Klimas dalijasi išpūdziais apie Paryžiaus „Odeon“ teatre pasisekimo sulaukusią tragediją „Mephiboseth“, o veikalas „Ars Magna“, pasak jo, vertinamas literatū, nes čia Milašius „nepriklausomai ir bemaž tuo pačiu metu kaip Einšteinas,

Vytauto Lesauskio krikštynos. Iš kairės stovi Pranas Lesauskis, Barbora Lesauskienė. Sėdi Eleonora Černeckienė, rankose laiko Vytautą Lesauskį, Juozas Tumas, Roma, 1930

Nukelta į 3 psl.

Atkelta iš 2 psl.

tik metafiziškais keliais, priėjo relativizmo teoriją” (p. 89), primena, kad ir lenkų teatras Vilniuje rengiasi statyti jo dramą „Miguel Mañara”. Klimui rūpi, kad lietuviai išsiverstų Prancūzijoje pasirodžiusią Milašiaus veikalų apžvalgą, publikuotų kokiame rimtame literatūros ar mokslo žurnale, primindamas, kad Milašius seniai pareiškęs esąs lietuvis.

Klimo interesų platumą, kartu angažuotumą darbuotis tautinės kultūros bare (greta „oficialios” ambasadorystės) liudija ir jo užsiprašoma paslauga: atsiųsti Paryžiun (tai 1926-ieji) jo sąskaita leidinių: „Dailioji literatūra, meno leidiniai, istorija, memuarai, albumai (lituanica), universiteto leidiniai – visa tai man labai pravertės” (p. 91). Klimas geba ne tik pasidžiaugti lietuvių kalboje jo aptinkamais „perlais”, bet ir iškelti ją į nepaprastą aukštumą: „Mūsų kalba yra tikras paties Dievo duotas pabūklas, žiūrint į jos lankstumą ir nepaprastą taisyklingumą minčiai pasakyti” (p. 253; pabraukta, pažymi parengėjos, greičiau Tumo).

1930 m. liepą Klimas, rašydamas „mielam Dėdei” iš Briuselio, nors pajukaudamas ir pasigiria esąs dabar „Belgų Karūnos aukščiausias aficierius su tokia lenta (ne medžio, bet šilko) per petį”, vis dėlto ne tai jam svarbiausia. „Bet tuo ypatingai esu patenkintas, tai kad Karališkoji Briuselio biblioteka man leido pačiuipinėti to Burgundijos senjoro de Lannoy rankraštį, apie kurį aš rašiau ‘Židiny’ ir kuris lankėsi pas Vytautą” (p. 293). Vytauto metai, provokuodami Lietuvos istorijos, jos vaidmens apmąstymus, paskatina Klimą pareikšti: „Man rodos, jau laikas paliauti rašius mūsų istoriją iš lenkiškų ir vokiškų kompiliacijų” (p. 306).

Klimas skaudžiai pergyvena dėl šalies, kurioje atstovauja Lietuvai, pozicijos, taip pat artimiausių mūsų kaimynių vaidmens „Vilniaus klausime”. Nevengia ir išraiškingų išsireiškimų (gal įkvėptas adresato – kun. Tumo stilistikos?), štai 1927 lapkritį: „Šias kelias savaites aš tikrai kaip velnias švęstam vandeny raičiausi tų biednų prancūzų apjakime. Varšuvos derklos tvanas, Rygos kongreso judošiški purvai aptvindė prancūzus, tarytum laukiančius Lietuvos galo” (p. 179). Tame kontekste Lietuvos „mirštamąja nuodėme” įvardija vidines rietenas – tai prastas pavyzdys vilniečiams ir klaidėdiečiams, kuriuos mes vis norį auklėti.

Randame kai kada vos brūkštelėtus mūsų bylų sprendimus tarptautiniame lygmenyje; štai Klimas 1931 spalį, pažymėjęs, kad Lietuva džiaugiasi Haagos laimėjimais, regis nėra nusiteikęs taip entuziastingai: „Haagos sprendimas yra taip atsargus, taip rezervuotas, kad jis eliminuoja visas politines satisfakcijas” (p. 343); (vėl internete teko surasti žinią, kas tuokart Haagos tribunolo svarstyta: 1931 m. Lietuvos ir Lenkijos byloje dėl tranzito Kaišiadorių-Lentvario geležinkeliu priėmė sprendimą, kad Lietuva turi teisę nepraleisti per savo teritoriją Lenkijos transporto.).

Klimo įžvalgumą, vertinant ir tarptautinę perspektyvą, paliudija pranašiškas ironizavimas dar 1932 rugsėjį po Prancūzijos kurorte Bjarice pažiūrėtų (pasipiktinus) bulių kautynių: „Duok, berods, hitlerininkams laisvės – tuojau padarytų tokias pat žydų kovas cirkuose” (p. 384).

Pabaiga kítame numeryje

Civilizacijos link:

juridinės raštijos sklaida Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje

Mindaugas Klovas

Vienas svarbiausių civilizacijos skiriamųjų bruožų yra raštas. Vienos civilizacijos kūrė savo raštą, kitos – skolinasi jau sukurtą. Lietuvos valstybė išaugo dviejų skirtingų – katalikiškos (Vakarų) ir stačiatikiškos (Rytų) – civilizacijų sankirtoje. Katalikiškoji Europa naudojo lotynišką, o stačiatikiškoji – bizantišką arba rusėnišką raštiją. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės stačiatikiškose žemėse funkcionavo rusėniška raštijos tradicija, o Lietuvos valdančiojo elito politinė ir kultūrinė orientacija Vakarų kryptimi lėmė ir lotyniškos raštijos perėmimą. Tokiu būdu Lietuvoje vyko dviejų skirtingų raštijų ir civilizacijų sugyvenimas.

Nepaisant ankstyvųjų XIII–XIV a. pradžios epizodų, susijusių su užsienio politika (Mindaugo dokumentai, Gedimino laišakai, Algirdo korespondencija), rašytinės kultūros Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje plėtros pradžia galime laikyti XIV a. 8–9 deš. Šiuo metu vis dažniau imta užsienio politiką tvarkyti pasitelkiant įvairaus pobūdžio ir paskirties dokumentaciją (minėtina Lietuvos didžiojo kunigaikščio Jogailos, vėliau Vytauto korespondencija su Ordin, nuo XIV a. 9 deš. raštu buvo palaikomi intensyvūs Polocko miesto kontaktai su Ryga), dokumentai buvo pradėti naudoti ir vidaus gyvenime. Atskiras Rusios sritis valdė Gediminaičiai nuo XIV a. 8 deš. pradėjo išduoti rašytines privilegijas savo pavaldiniams, o nuo 9 deš. aptinkami ir privatus dokumentai.

1387 m. Lietuvos krikštas pralaužė šalies kultūrinę ir politinę izoliaciją, o Lenkijos karaliaus ir Lietuvos didžiojo kunigaikščio Jogailos paskelbtos privilegijos Vilniaus vyskupijai, Lietuvos katalikams bajorams ir Vilniaus miestiečiams pakeitė požiūrį į rašytinį dokumentą, tapusį suteiktų teisių garantu. Rašytiniai dokumentai greičiausiai paplito dvare ir Bažnyčioje. Istoriografijoje fiksuojama, kad Vytauto raštinė tapo vienu iš centrų, iš kurios į visuomenę pradėjo sklisti rašytinio dokumento ir rašytinio teksto kultūra, o plintantis raštingumas keitė visuomenę, jos teisinę, politinę ir net ūkio kultūrą. Istorikas Edvardas Gudavičius XV–XVI a. pr. epochą pavadino „rašytinių kultūra” ir šiuo požiūriu Lietuva priklausė Vakarų Europos kultūrai.

Per visą XV amžių vyko juridinės rašytinės kultūros sklaida Lietuvos visuomenėje – dokumentai sudarinėti ne tik valdovo dvare ar bažnytinėse institucijose, bet ir kunigaikščių, didikų, vidutinių ir smulkiųjų bajorų bei miestiečių aplinkoje. Nuo XV a. pr. suintensyvėjo dokumentų naudojimas vidaus gyvenime, kuomet Lietuvos didysis kunigaikštis pradėjo reguliariai išduoti rašytines privilegijas bajorams, Bažnyčiai, miestams, atskiroms žė-

Seniausias lotyniškas privatus dokumentas (iš LDK), išlikęs originalo pavidalu: 1422 m. liepos 16 d. Vilniaus miestietis Motiejus Volochas su žmona Darata dovanuoja valdas Vilniaus pranciškonams (saugomas Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekoje)

Seniausias rusėniškas privatus dokumentas (iš LDK), išlikęs originalo pavidalu: 1385 m. balandžio 8 d. Čiurila Brodovskis užrašo valdas savo žentui Ostrogo kunigaikščiui Teodorui Danilevičiui (saugomas Krokuvos valstybiniame archyve)

mėms, buvo suformuota Kazimiero suteiktų knyga ir paskelbtas Kazimiero teisynas, pradėjo plisti teismo proceso surašymas, o galiausiai pradėta vesti Lietuvos Metrika. XV a. didėjo bendras visuomenės raštingumo lygis, veikė mokyklos prie Vilniaus katedros ir Trakuose, atsirado vis daugiau raštingų žmonių, nuo XV a. pab. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės didikus pasiekė Europoje plintanti studijų kelionių tradicija ir jie pradėjo vis dažniau siųsti savo atžalas į užsienio universitetus.

XV a. didikai dalykinius ir galima manyti, esant būtinybei, asmeninius reikalus, vis dažniau tvarkydavo laiškais, o kilmingųjų suplikos pasiekdavo net Romos popiežių. Vis dėlto didžioji visuomenės dalis apsiribojo rašto panaudojimu atliekant kasdienius turtinius sandorius. Todėl juridinės rašytinės kultūros išsavinimą geriausiai parodo privačių dokumentų sklaida – testamentų, bažnytinių dovanojimų, valdų disponavimo, skolarasčių ir

kitokio pobūdžio dokumentų sudarymas (rašyti lotynų, rusėnų ir lenkų k.). Disponuojami dokumentai rodo, kad esminis lūžis raštijos išsavinime įvyko XV–XVI a. sandūroje, kuomet fiksuojamas išduodamų dokumentų proveržis. Tuo metu privatus dokumentai jau buvo sudaromi visoje Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystės teritorijoje, o jų išdavėjais buvo ne tik bajorai, dvasininkai ir miestiečiai, tačiau aptinkame ir žemesnių socialinių sluoksnių atstovų – valstiečių. Tuo metu privatus dokumentai tapo pagrindine teisine priemone įtvirtinančia įvairius sandorius ir kaip pagrindinis įrodymas naudoti civilinėse bylose.

Kaimyninėse valstybėse juridinės raštijos išsavinimas vyko ilgus šimtmečius (neretai 3–4 amžius). Tuo tarpu Lietuvos visuomenė šį procesą turėjo nueiti kur kas greičiau ir tai padarė sėkmingai. Užteko kone šimto metų nuo pirmųjų privačių dokumentų atsiradimo, kad juridiniai dokumentai taptų kasdienio gyvenimo dalimi. Dėl įvairių priežasčių Lietuvai ne kartą istorijoje teko vyti civilizaciją, o tai ji darė sėkmingai ir efektyviai.

AGNĖ ULYTĖ

apie studijas, Vilniaus gatvių sąskambius ir kūrybą

Agnę Ulytę kalbina Laimutė Adomavičienė

Agnė Ulytė

2020 m. **Agnė Ulytė** ir **Monika Vaicenavičienė** išleido labai įdomią, netradicinę pažintinę komiksų knygą „Gatvių susitikimai: o kas, jei Vilniaus gatvės šnekėtųsi?“ (Vilnius: „Aukso žuvis“). Prieš kelias dienas paskelbta, kad Knygos meno konkurse ši knyga laimėjo Gražiausios 2020 metų knygos titulą kartu su Mariaus Marcinkevičiaus „Akmenėlis“ ir Evelinos Daciūtės „Paslapčiausia paslaptis“ (teminė grupė „Knygos vaikams“). Premija skirta dailininkams ir autorėms Monikai Vaicenavičienei ir Agnei Ulytei už plastišką teksto ir vaizdo pulsavimą bei išradinę faktų ir gatvių vardų susitikimą knygoje „Gatvių susitikimai“. Intriguoja, kas paskatino dvi seseris kurti bendrą knygą? M. Vaicenavičienė – jau žinoma, Lietuvos vardą garsinanti iliustratorė ir autorė pasaulyje, o apie kūrėją A. Ulytę, ketvirtus metus gyvenančią Šveicarijoje, beveik nieko nežinome.

Jūs – epidemiologijos doktorantė Ciuricho universitete. Nuo kada gyvenate užsienyje? Kas paskatino pasirinkti tolesnes medicinos studijas Šveicarijoje?

Į Ciurichą atsikrausčiau 2017 m. vasarą, baigusi medicinos studijas ir metus padirbėjusi Vilniaus universiteto ligoninėje. Ciuriche studijavau epidemiologijos doktorantūroje, kurią prieš kelis mėnesius baigiau. Studijuodama Vilniuje, kelis kartus buvau išvykusi į studijų mainus ir praktikas Čekijoje, Vokietijoje, JAV. Pradėjusi dirbti ligoninėje, pradėjau galvoti, kad norisi studijuoti toliau, tęsti mokslinę veiklą. Mane ypač domina platūs sveikatos sistemos klausimai: kaip pacientai gali naudotis sveikatos paslaugomis, kurios jiems būtų labiausiai naudingos, efektyvios ir suteiktos laiku. Tai labiau visuomenės sveikatos negu klinikiniai klausimai, kuomet toliau, tuo labiau aktualūs: senstanti visuomenė, didėjančios išlaidos sveikatos paslaugoms verčia permąstyti sveikatos sistemą. Šveicarijoje studijavau ir kol kas toliau dirbu Ciuricho universitete, čia labai praverčia ir mano vokiečių kalbos žinios.

Kokia Jūsų apginta disertacija?

Mano apgintos disertacijos tema – „Geografiniai sveikatos paslaugų skirtumai“. Tokie patys pacientai dažnai skirtingose ligoninėse, gydymo įstaigose, netgi toje pačioje šalyje, gauna skirtingas paslaugas – tai priklauso nuo pacientų pasirinkimų, gydytojų

Agnės Ulytės ir Monikos Vaicenavičienės knyga „Gatvių susitikimai“

patirties ir požiūrio, paslaugų prieinamumo. Doktorantūros metu tyriau, kaip šie skirtumai priklauso nuo konkrečių situacijų ir sveikatos paslaugų (gydymo) – ar įrodymais labiau pagrįstas, aiškesnis teigiamas efektus turintis gydymas taikomas skirtingose geografinėse vietose panašiai? Tyrimė naudoju Šveicarijos sveikatos sistemos duomenis, tačiau ši tema labai aktuali daugeliui šalių, daug mokslininkų dirba šioje srityje JAV. Lietuvoje panašus tyrimas neabejotinai taip pat būtų labai įdomus, bet kol kas ši tema mažai tyrinėta.

Piešiate mokslines iliustracijas?

Mokslines iliustracijas sau ir kolegoms dažniau piešiu pranešimams, renginių plakatams savo institute. Moksliniuose leidiniuose iliustracijos dažnai gana formalios. Pieštos iliustracijos labai praverčia, norint nusakyti mokslinio tyrimo esmę, susieti su tuo, ką klausytojai patys yra patyrę.

Kaip jaučiatės, gyvendama (e)migracijoje? Kaip palaikote lietuvių?

Kadangi į Ciurichą atvykau studijuoti, nesijaučiu emigravusi. Atvykau čia pirmiausia dėl universiteto, akademinės patirties, neturėdama ketinimų įsikurti. Tad jaučiuosi lyg tarp dvejų namų: Ciuriche ir Vilniuje.

Ar atrandate lietuviškų kūrėjų, visuomenininkų pėdsakų Ciuriche? Juk čia gyveno Jonas Biliūnas, kiti.

Turbūt Ciurichas, į kurią atvažiuodavo lietuviai studentai, kūrėjai, visuomenininkai anksčiau, sakykime, prieš šimtą metų, ir dabar, gerokai pasikeitęs. Taip pat – ir lietuvių bendruomenė. Ciurichas yra vienas iš finansų, informacinių technologijų, mokslo centrų Europoje. Sutinku, čia nemažai lietuvių, atvažiavusių dirbti ar studijuoti šiose srityse, taip pat gydytojų, kadangi pati dirbu sveikatos srityje.

Kas Jums kūryba ir vertimai iš vokiečių ir čekų kalbų: atokvėpis nuo medicinos studijų ar saviraiška?

Kūryba, atrodo, to paties gyvenimo dalis, kaip ir studijos ir moksliniai

Nukelta į 5 psl.

Knygos fragmentas

Atkelta iš 4 psl.

tyrimai. Patirti, išmokti, išmėginti kažką naujo. Džiaugiuosi, kai pavyksta kūryba ir galiu ja dalytis su kitais. Dažniausiai – iliustracijomis. Pastaraisiais metais neverčiu.

Esu skaičiusi, kad knygos „Gatvių susitikimai: o kas, jei Vilniaus gatvės šnekėtųsi?“ idėja Jums su seseria Monika gimė 2016 m. pavasarį bevaikštinėjant po gimtąjį Vilnių. Prisimenate kūrybai lemtingą pasivaikščiojimą? Kas Jus sudomino?

Lyg ir menu, kad ėjome kažkur Gedimino prospektu link namų, Žvėryno, bet galiu ir klysti. Mes su Monika užaugome Žvėryne, tad jo gatvelės pažįstamos geriausiai: pavadintos daugiausia kunigaikščių ir žvėrių vardais. Kita vertus, gatvių pavadinimai kartais su konkrečia vieta, architektūra tiesiogiai ir nebūna susiję – juos galima tyrinėti ir žemėlapyje. Galbūt gatvės pavadinimas, užrašytas per visą gatvės plotį žemėlapyje, turi netgi didesnę reikšmę negu realios vietovės užrašas, kurį kartais sunku iš toliau iškaityti lentelėje, prikabinotoje prie kempinio namo. Pradėjome nuo kelių sankryžų, ir kuo toliau – tuo daugiau netikėtumų, įdomių atsitiktinumų ir dėsningumo atradome tuose pavadinimuose. Gatvių pavadinimai atspindi daug istorijos, kultūros sluoksnių, įvairaus laikmečio žmonių ir miesto interesų, geografijos. Įdomu, ir kaip jie keičiasi – skirtingais istoriniais laikotarpiais gatvės vadinosi kitaip. Ta pati gatvė skirtingu pavadinimu atspindi vis kitą laikotarpį, žmones. Matysime, po kiek metų ir kurie pavadinimai, kurie susitinka knygoje, bus jau pasikeitę.

Amerikoje komiksai jau seniai yra tapę literatūros dalimi. Komiksų knygų Lietuvoje taip pat daugėja, viena sėkmingiausių Jurgos Vilės, Linos Itagaki „Sibiro haiku“. Jūsų komiksų knyga išsiskiria iš kitų tuo, kad sukurta iš netikėtų asociacijų, kai netikėtai suskamba Vilniaus gatvių pavadinimai? Ar skambesį išgirstate ir Šveicarijos gatvėse?

Pradėjus piešti „Gatvių susitikimus“, tikrai daugiau dėmesio atkreipiu į gatvių pavadinimus ir kituose miestuose. Kartais kolegės Ciuriche klausia, ar nenorėčiau tokios knygos nupiešti ir Ciurichui? Manau, kad būtų sunku. Pavadinimai susiję su miesto, šalies, kultūros istorija, aprėpia labai daug temų. Vilniuje dauguma gatvių pavadinimų turi man prasmę savaime – žinau, kad šis asmuo buvo koks nors žymus kunigaikštis, rašytojas, ši gatvė pavadinta dėl šalia esančios upės ar kalvos, čia kadaise ėjo kelias į tą miestą, ir t.t. Nors yra nemažai gatvių, pavadintų žmonių, kurių nesu girdėjusi vardais, nesunkiai galiu apie juos paskaityti ir nuspėti, kuo gi jie buvo svarbūs miestui ar šaliai, kad tapo įamžinti miesto žemėlapyje. Kitame mieste, šalyje, pavadinimai tiek daug nesako. Be to, Vilniuje praleidusi tiek laiko, užaugus ir baigus studijas, įdomu buvo į komiksus įpinti kai kurias miesto istorijas, aktualijas. Kitame mieste tai būtų sunkiau. Bet tikiuosi, kad knyga skaitytojus įkvėps to – kartais – imtis savo mieste.

Komiksų kūrimas užtruko ketverius metus? Kaip pasidalijote su sese: kas rašys ar pieš vieną ar kitą komiksų tekstą ar piešinuką? Ar Jūs rašėte tekstus, susijusius su medicina, pavyzdžiui, Vincas Kudirka, Jozefas Frankas?

„Gatvių susitikimus“ pradėjome su Monika ir trečia autore Živile Miežyte kaip *blog*’a, kuris vis dar veikia adresu www.gatviususitikimai.lt, nors naujų komiksų nebekeliamė. Su Monika, kaip minėjote, iš pasivaikščiavimo, pokalbių Vilniuje sukūrėme Gatvių susitikimų idėją, prie *blog*’o kūrybos prisijungė mūsų draugė Živilė. Monikos siūlymu, susitarėme dėl formato, spalvų, estetikos, kad galėtume visos piešti atskirai, be didelio derinimo, tačiau komiksai sudarytų vientisą rinkinį. Vilniuje gatvių ir sankryžų tiek, kad turbūt visų niekada negalėtume prakalbinti, tad rinkomės kiekviena pagal interesus, žinias, įdomius sąskambius, atrastus paradoksus, pamėgtas, pažįstamas arba netikėtai atrastas gatves. Idėjas prieš piešdamas ir rašydamos dažnai aptardavome, dalijomės eskizais, mintimis. Pradėjusios su Monika kurti knygą, nusprendėme, kokie Vilniaus rajonai (tiksliau – seniūnijos), gatvių temos turėtų atsispindėti. Senamiestis ir centras tankus gatvių, pavadintų žymių žmonių, visuomenės veikėjų vardais, su Vilniaus istorija susijusiais pavadinimais. Norėjome, kad lygiai at-

Monika Vaicenavičienė ir jos knyga „Kas yra upė?“, sulaukusi prestižinių apdovanojimų ir vertimų į kitas kalbas

spindėti būtų ir kiti rajonai. Ant sienos vis dar turiu pasikabinusį didelį Vilniaus žemėlapi, kurį rinkdama idėjas susitikimams, naršydavau ieškodama įdomių, netikėtų sankryžų. Knygai skirtus komiksus kūrėme apie metus, prieš tai kelerius metus juos kūrėme *blog*’ui. Prieš imantis jų dėliojimo į knygą, ilgai svarstėme, diskutavome ir su leidykla, kaip komiksus iš *blog*’o paversti į knygą, kokias jungiančias gijas tarp jų atrasti, kokią pasakojimą sudėlioti, kaip sujungti, regis, kartais ir labai skirtingas gatvių pavadinimų temas.

Knygoje komiksai nėra pasirašyti, nors iš braižo, stiliaus, man atrodo, daugelio pirminę autorystę galima atspėti. Vieną komiksą ruošė, kūrė, rašė ir piešė viena iš mūsų, nors kartais perimdavome viena kitos idėjas, kartu rinkome medžiagą, redagavome tekstus. Monika taip pat gerokai padirbėjo redaguojant, komponuojant komiksus į knygą, suteikiant galutinį knygos pavidalą.

Atspėjote, kad komiksai apie Vincą Kudirką ir Jozefą Franką – piešti mano. Kita vertus, stengė-

mės įtraukti ir mažiau mums pačioms ir galbūt skaitytojams, Vilnius gatvių praeiviams žinomus gatvių veikėjus. Pavyzdžiui, visai nedaug Vilniaus gatvių yra pavadintos moterų, ypač istorinių asmenybių (ne

Knygos „Gatvių susitikimai“ fragmentai

mitologinių ar abstrakčių personažų) vardais. Pavyzdžiui, ar žinote, kas buvo Jadvyga Teofilė Juškytė arba Zofija Gulevič?

Gal turite planų išleisti autorinę savo knygą vaikams ar suaugusiems?

Mane labai domina mokslo, empirinio, tyrinėtojo mąstymo pritaikymas kasdienybėje, vertinant įvykius, bandant atskirti faktus, tiesą, tikrovę, nuo prielaidų ir nuomonių. Autorinę knygą ryžčiausi leisti, galbūt įgijusi daugiau patirties, išvalgę. Tačiau bendradarbiauti – kaip kuriant „Gatvių susitikimus“ – mielai. Knyga tampa dialogu, būdu dalytis idėjomis ne tik su skaitytojais, bet pirmiausia ir su bendraautorais.

Labai ačiū už pokalbį!

Nykstančio lietuviško kaimo fotografijas įkvėpė ir Amerikos istorija

Ši fotografija atvėrė jos autoriui daug durų

Šiuo mopedu autorius keliavo po Lietuvą.

Parodos rengėjų nuotr.

Algis Vaškevičius

Sušvelninus karantino sąlygas ir duris atvėrus Lietuvos muziejams, viena pirmųjų lankytojų pakvietė Lietuvos nacionaliniame muziejuje, naujajame arsenale eksponuojama jauno Lietuvos fotografo Tado Kazakevičiaus darbų paroda „Tai, ko nebebus“. Parodos atidarymas surengtas dar virtualiai, o jau po poros dienų nuotraukas galima buvo apžiūrėti gyvai. Tai pirmoji T. Kazakevičiaus autorinė paroda Lietuvoje.

„Mes dabar turim galimybę ir prabangą fotografuoti tūkstančiais kadrų, tačiau tai nereiškia, kad gerų kadrų yra tiek pat“, – sakė prieš šios parodos atidarymą 36-erių metų jos autorius. Paroda „Tai, ko nebebus“ – tai fotografijų ciklas, pristatantis penkerius metus fiksuotą nykstantį Lietuvos kaimą. Ieškodamas išimtinų ir iškalbingų kadrų šalies keliais ir vieškeliais T. Kazakevičius nuvažiavo daugiau nei 7 tūkstančius kilometrų.

Parodos atidarymo metu jos autorius jautriai ir įdomiai papasakojo, kaip gimė šis ciklas, kokių netikėtumų ir atradimų jis patyrė keliaudamas per Lietuvą. Jau pati pirmoji parodos nuotrauka, įamžinusi tris vaikus Ugnę, Dovydą ir Egidijų ir jų šunelį, pasak autoriaus, atvėrė jam daug durų ir sujaudino daugelį žiūrovų.

„Ši mano fotografijų serija atkartoja amerikietiškos fotografijos tradicijos akcentus, susiformavusius Didžiosios depresijos metu“, – sakė autorius.

Parodoje galima pamatyti ne tik nuotraukas, bet ir daug įvairių daiktų, artefaktų, kuriuos kelionės metu jis rado, kitus atidavė žmonės ar įsigijo turgeliuose pakeliui. Eksponuojama nemažai portretų, o šalia galima rasti tų įamžintų žmonių minčių, citatų. Viskas yra paprasta, nesužadinta, ir tai išties jaudina žiūrovą, sukelia jam įvairių prisiminimų.

Čia yra ir tam tikrų mizanscenų, kurios iliustruoja šią kelionę ir papildoma nuotraukose užfiksuotus vaizdus. Tai gali būti daug kartų lopytas bulvių maišas, išsiuvinėtas rankšluostis, maldaknygė ar rožinis, senas žadintuvas, lango rėmas ar išklypusi taburetė. Eksponatu tampa ir sena knyga, kurią vienintelę apleistame name surado fotografas.

„Tai buvo knyga apie prezidentą Frankliną Rooseveltą, kuris buvo Jungtinių Amerikos Valstijų prezidentas tos Didžiosios depresijos metais. Radęs tą knygą ir ją nufotografavęs aš labai aiškiai supratau, kad tas naratyvas, kurį pasirinkau šiai parodai vėliau buvo labai teisingas ir jaučiausi tarsi gavęs palaiminimą 'iš aukščiau', kad einu teisingu keliu“, – pasakojo T. Kazakevičius.

Šioje parodoje lankytojų laukia ir dar vienas

netikėtas eksponatas – kvapas, kuriuo galima pakvėpuoti atsistojus po gaubtu. Iš pradžių planuota, kad tas kvapas perteiks aplankytus objektus, bet galiausiai parfumerė Laima Kiškūnė specialiai parodai sukūrė kvapų junginį, kuriame susijungia gamtiniai motyvai, pušies aromatas, lietaus kvapas, kai sureagoja žemė su vandeniu – visa tai T. Kazakevičius užuosdavo keliaudamas mopedu. Tas specialiai parodai sukurtas kvapų gaubtas įveda paralelinį supratimo pasaulį į parodos išdėliojimą, kai žiūrovas gali susidaryti ne tik vaizdą, bet ir kvapą, praplėsti pažinimo ribą.

Pasak autoriaus, ši paroda – tai ir jo asmeninė kelionė. Pradėjęs tą kelionę 2014 metais savo tėvo gimtinėje Reškutėnuose Švenčionių rajone ją užbaigė 2018-aisiais mamos gimtinėje Šiauliuose, ir tokiu būdu ratas tarsi užsidarė. T. Kazakevičius yra sakęs, kad lėtai fiksuotos istorijos „praturtino mano asmeninį gyvenimą, išmokė aiškiau suprasti kaimo žmogaus nūdieną ir gyvenimą, o šių žmonių portretus mano sąmonėje pavertė ne tik dar gražesniais, bet ir net šiek tiek šventais. Aš iš naujo pamilau savo tėvynę, o šis ciklas nejučiomis tapo mano viso gyvenimo ciklu“.

Pirmaisiais metais jis keliavo dviračiu, traukiniu, o po tų pirmųjų kūrybos metų gavęs stipendiją, jaunasis menininkas įsigijo mopedą ir vėlesniais metais po lietuviškus kaimus važinėjo su juo. Mopedas buvo lėtas, įveikdavo ne daugiau kaip 50 kilometrų per valandą, bet tai suteikė galimybę niekur neskubėti, artimiausią pabendrauti su kelionėje sutiktais žmonėmis. Jo kelionė, kurios žemėlapių taip pat galima pamatyti paskutinėje parodos erdvėje nusidriekė per įvairias Lietuvos vietas – Plungės, Šalčininkų, Ukmergės, Elektrėnų, Anykščių, Kazlų Rūdos, Pasvalio ir kitus rajonus.

„Negaliu pasakyti, kad visi parodos kadrai – tobuli. Jeigu reikėtų atrinkti, kas man pačiam be priekaištų patinka, tai būtų trisdešimt kadrų. Po penkerių metų, po 7 000 nuvažiuotų kilometrų – tik 30 kad-

rų, kuriais aš esu tikrai labai patenkintas“, – sakė prieš šią parodą fotografas.

Atsakydamas į klausimą, kaip jam pavykę taip tiksliai fotografijose perteikti žmonių nuotaikas, autorius sakė: „Nuskambės saldokai, bet iš tikrųjų, skirtingai nei su skaitmeniniu fotoaparatu, kai fotografuoji užsidengęs nuo žmogaus, su analoginiu fotoaparatu fotografuoji 'nuo širdies'. Bendrauji su žmogumi nukreipęs į jį dėžutę, kabančią po širdimi.“

Paklaustas, ar parodos pavadinimą tikslinga siekti su praradimu, T. Kazakevičius sako, kad tai veikia nuoroda į vykstančius pokyčius: „Ilgainiui supratau, kad 'Tai, ko nebebus' nėra apie gedėjimą ar praradimą, juk tai nuoroda į būsimąjį laiką. Tai procesas to, kaip mes keičiamės. Jau Baliui Buračiui fotografuojant Lietuvos kaimą daug kas sakė, kad to nebebus. Kaimo nykimą vėliau įamžino fotografai Vytautas Augustinas, Antanas Sutkus, Arūnas Baltėnas... Tai kuris čia kaimas išnykęs? Kuriuo momentu jis išnyko? Į temą, kurią fiksuoju, žvelgiu kaip į tebesitęsiantį veiksmą, kurio baigtinis momentas dar nėra įvykęs.“ Ir čia pat priduria: „Man atrodo, kad ateinančios kartos taip pat fotografuos tą patį nykstantį kaimą, tik jų jautrumo taškas bus jau kitoks, ir tiek.“

Parodos atidarymo metu kalbėjęs menotyrininkas Tomas Pabedinskas taip pat atkreipė dėmesį, kad autoriui įtaką padarė ne tik praėjusio šimtmečio 7-ojo dešimtmečio Lietuvos fotografijos mokykla ir jos atstovai Antanas Sutkus, Romualdas Rakauskas, Algimantas Kunčius, kiek vėliau – Romualdas Požerskis, bet ir Jungtinėse Amerikos Valstijose ketvirtajame praėjusio amžiaus dešimtmetyje kurta fotografija – fermų apsaugos administracijos samdytų fotografų darbai, kuriuos jie kūrė Didžiosios ekonominės depresijos laikais, parodydami to meto sunkias gyvenimo sąlygas, migruojančius fermerius ir tuo pačiu atkreip-

Nukelta į 7 psl.

Parodos fragmentai.

Interneto šaltinių nuotr.

Atkelta iš 6 psl.

dami dėmesį, kad net ir tokiomis sąlygomis žmonės išsaugojo žmogiškumą, humanistines vertybes.

„Riedėdamas lėtaeigiu mopedu, fotografuodamas vidutinio formato juostiniu fotoaparatu, į Lietuvos kaimą T. Kazakevičius žvelgė ne etnografo, o fotografo humanisto akimis – keliavo be išankstinio plano, stebėdamas gyvenimą įprasminančias kasdienybės detales ir artimą žmonių ryšį atskleidžiančias jų bendravimo akimirkas“, – sakė T. Pabedinskas.

„Šios fotografijos yra neįkainojamas liudijimas to, kaip gyveno kaimo žmonės Lietuvoje 2014–2018 metais, kuomet Tadas juos užfiksavo. Džiaugiamės paroda, o kartu dėkojame autoriui už Lietuvos nacionaliniam muziejui padovanotas nuotraukas, kurios reikšmingai papildys mūsų turimą Ikonografijos rinkinį“, – parodos atidarymo pradžioje kalbėjo Lietuvos nacionalinio muziejaus vadovė Rūta Kačkutė.

Parodos atidarymo metu kalbėjęs Lietuvos spaudos fotografų klubo prezidentas Jonas Staselis džiaugėsi, kad išleistas ir puikus šios parodos albumas, kad nuotraukas autorius padovanojo muziejui ir palinkėjo jam ir tas pačias vietas sugrįžti po dvidešimties metų ir tada pažiūrėti, kas išliko ir ko jau niekada nebebus. Buvęs „World Press Photo“ fondo vykdomasis vadovas Lars Boering, parašęs įžangos žodį albumui kalbėjo, kad vos pamačius šias nuotraukas jos palietė širdį ir įsiminė, o talentingam lietuvių fotografui linkėjo naujų kūrybinių įkvėpimų.

Šis T. Kazakevičiaus nuotraukų ciklas pateko ne tik į prestižinį „Leica Oskar Barnack Award“, bet ir į tarptautinių fotografijos konkursų „ZEISS Photography“, „Lens Culture“, „The Royal Photographic Society“ parodų finalininkų gretas. Jis jau buvo pristatytas „The British Journal of Photography“, taip pat didelė apimtimi eksponuotas prestižinėje „Jimei x Arles“ (Kinija) parodoje, „Xposure“ fotografijos festivalyje Jungtiniuose Arabų Emyratuose bei daugelyje kitų tarptautinių festivalių.

Tai, kad šios nuotraukos ir parodos temos yra universalios, liudija ir parodos sėkmės pernai lapkričio pabaigoje Siamene (Kinija) vykusiame tarptautiniame fotografijos festivalyje. Nors dėl viruso sukeltų apribojimų keliauti T. Kazakevičius negalėjo atvykti į Kiniją ir dalyvauti parodos parengime, jis džiaugėsi ir jausminiū, ir kultūriniu ciklo „Tai, ko nebebus“ perteikimu Kinijos žiūrovui.

„Nors ciklas, atrodytų, pasakoja tik apie mūsų regionui ir kultūrai artimą kaimo temą, tačiau kuratorė Yan Qi netikėtai šiame cikle atrado ir visai, rodos, kitam pasauliui artimą asociatyvumą, taip padėdama žiūrovui suprasti ir pajusti šią mano sentimentalią kelionę. Ji ciklą pristatė remdamasi garsia XIII amžiaus Qian Tao „Žydinčių Persikų pavasario“ fabula, pasakojančia apie paslaptinę sodą, į kurią atsitiktinai pateko keliautojas Wulingas. Netikėtai ši mano kelionė net man pačiam suspindėjo kitaip, tarsi kiekvienas joje galėtų atrasti savo atminties sodą“, – pasakojo po parodos Kinijoje T. Kazakevičius.

Yukio Mishima:

rašytojo gyvenimas ir palikimas

Ieva Marija Mendeikaitė

Kimitake Hiraoka, visiems geriau žinomas Yukio Mishima vardu, yra vienas įstabiausių ir daugiausiai prie Japonijos literatūros prisidėjusių vardų. Y. Mishima gimė Tokijuje, valstybės tarnautojo Adzusa Hiraoka šeimoje. Iki 12 metų rašytojas gyveno savo močiutės namuose: močiutės dėka berniukas pamilo literatūrą, teatrą bei savo gimtosios šalies tradicijas. Vėliau tai turėjo didelę įtaką Mishimos kūrybai.

1931 m. vaikiną įstojo į elitinę Gakusiuin mokyklą Tokijuje, o būdamas 16 metų parašė savo pirmąjį kūrinį „Žydintis miškas“. 1944–1947 m., studijuodamas Tokijo universitete, rašytojas įgijo advokato specialybę, tačiau pagal šią profesiją jis dirbo mažiau nei metus ir po to laiko jis visiškai atsidavė literatūrai ir jos kūrimui.

1951–1952 m. rašytojas leidosi į kelionę aplink pasaulį; ši kelionė pakeitė ne tik jo literatūrinį kūrybos stilių, tačiau ir požiūrį į gyvenimą. Nuo 1955 m. Mishima pradėjo domėtis nacionaliniais kovos menais – kendo, karate taip pat kultūrizmu ir boksu. 1958 m. jis vedė Joko Sugijama, žinomo klasikinės japonų tapybos meistro Jasuši Sugijama dukrą, o 1967 m. įkūrė „Skydo draugiją“, kuri buvo skirta sukarintos organizacijos puoselėjimui. Vis dėlto dauguma Y. Mishimą daugiau žino ne tik dėl autoriaus literatūrinių pasiekimų, tačiau ir dėl vienos įsimintinos kelionės, kurią jis įgyvendino po kelerių metų.

1970 m. Yukio Mishima aplankė Tokijo karinę bazę, kurioje pagrobė vyriausiąjį kariuomenės vadą ir bandė suorganizuoti sukilimą prieš Jungtines Amerikos Valstijas. Norėdamas, kad žmonės prisidėtų prie šios jo skleidžiamos žinutės, Kimitake ją ištransliavo labai vaizdžiai – samurajų ritualu (*seppuku*) persipjaudamas pilvą.

Yukio Mishima mirtis šokiravo Japonijos visuomenę. Jis buvo ne tik Japonijos literatūros žvaigždė, tačiau kartu provokatyvus ir juokingas visuomenės veikėjas, dažnai lyginamas su JAV Normanu Maileriu ar prancūzu Micheliu Houllebecq'u. Tačiau jo mirtis, atrodžiusi kaip suvaizdintas fiasko, netrukus tapo realybe. *Seppuku* metodas Japonijoje nuo paskutinių Antrojo Pasaulinio karo dienų nebebuvo pasirenkamas kaip būdas mirti. „Vieni manė, kad jis išprotėjo, kiti – kad tai yra paskutinis ekshibicionistinių aktų ciklas, dar vienas noras sukrėsti, tapti žinomu“, – 1975 m. „The New York Review“ straipsnyje rašė japonų filosofas Hide Ishiguro Jorko. Kelias politinės dešinės žmonių suvokė jo mirtį kaip patriotinį protesto prieš dabartinę Japonijos vyriausybę gestą. Kiti tikėjo, kad tai buvo nevilts, kraupus far-

Yukio Mishima prie savo darbo stalo

sas, kurį sugalvojo talentingas vyras, negalėdamas pakęsti vidutinio amžiaus krizės skleidžiamo gyvenimo banalumo. Savo ruožtu Mishima kartą yra pasakęs savo žmonai, kad „net jeigu žmonės manęs iš karto nesupras, viskas bus gerai, nes galiausiai po 50 ar 100 metų mane supras visa Japonija“.

Galbūt toks autoriaus pasirinkimas gali būti nagrinėjamas per antrojo Y. Mishima kūrinio prizmę. Kūrinio, kuris Japonijos visuomenei atskleidė nuostabaus rašytojo talentą ir paliko jo kūrybos žymę Japonijos literatūros paveldui – „Kaukės prisipažinimai“ (angl. *Confessions of a Mask*). Tai savotiška autobiografija su plonyčiais romano sluoksniais. Šios knygos istorija pasakoja apie subtilų, jautrų berniuką, kurį jo močiutė laiko nelaisvėje. Senatvės nelaisvėje. Močiutė serga, o berniukas yra įpareigojamas ją slau-

Paskutinis Mishimos ritualas

gyti vietoj to, kad žaistų lauke su kitais bendraamžiais; jis uždromas liguistai saldžiai kvepiančioje močiutės miegamojo tamsoje.

Šioje tamsoje formuojasi ir berniuko sąmonė. Fantazija ir tikrovė taip dažnai sąveikauja viena su kita, kad pamažu tampa sunku jas atskirti vieną nuo kitos. Belaukdamas močiutės mirties berniukas konstruoja gyvenimo su teatro motyvais pasakojimą. Vyrai ir raumeningi vaikinai berniuko sąmonėje dažnai užima tiesmukiškų, smurtaujančių individų vaidmenis. Šis įsitikinimas susimaišo su susižavėjimu vyriška forma, kurios trūksta pačiam pasakotojui. Tuo pat metu pats berniukas tampa apsėtas dėl savo paties vaidmens šiame vaidinime ir to, ką visuomenė laiko „normalumu“.

„Kaukės prisipažinimai“ tęsiasi tol, kol berniukas sulaukia savo paauglystės pabaigos. Išsamiai aprašydamas susipynusį vidinį ir išorinį berniuko pasaulį ir jo gyvenimo evoliuciją bei homoseksualumo atradimą, autorius tai daro ypatingai subtiliai. Knygoje atsiskleidžia estetinio jautrumo, seksualumo ir jo įvairiapusiškumo šaknys. Kūrinys tarsi atskleidė autorių, taip ilgai tūnojusį užsisklendusį tamsoje.

Atskleidė jo kovą su pačiu savimi, manipuliacijos žiniasklaida ir viešumu prigimtį.

Ši autoriaus naudojama rašymo forma pasiteisino. Ji pavertė Mishimą pokarinės Japonijos literatūros dievą ir padidino ištikimų skaitytojų skaičių. Griežtų bruožų ir švelnių akių vyro išvaizda puikiai apibūdino autorinį rašytojo kelią. Jis, nors ir buvo dekadentiškas, tačiau tuo pačiu labai drausmingas ir įkvepiantis rašytojas, suderinęs populiariosios grožinės literatūros žanrą su aukštą literatūrinę vertę turinčių kūrybinių konceptais.

50-ame dešimtmetyje autoriaus rašyti romanai dažnai skatindavo skaitytoją matyti tą pačią kryptį – jauno homoseksualaus žmogaus žengiamą kelią per finansinio ir socialinio saugumo paieškas. Tačiau nors autoriaus pasirinktos temos nepriminė jokio iki tol kūręsio Japonijos rašytojo, tačiau rašymo stilius dažnai buvo lyginamas su Nobelio premijos laureato Yasunari Kawabata kūryba, kuris suvokė kūrybą ne kaip propagandinę funkciją atliekančią, tačiau kaip meninę literatūros vertę palaikančią platformą.

Panašu, kad didžioji dalis Mishimos parašytų kūrybinių yra neatšiejami nuo šio įsitikinimo, o jo formalus, beveik tradicinis rašymo stilius visų pirma yra sutelkiamas į intensyviai jausmingą gyvenimo aprašymą. Vis dėlto, kalbant apie kūnų materiją, drabužius, kvapą ar kitus primityvius gyvenimo komponentus, Mishimos pasirenkamas šių komponentų vaizdavimas gali būti laikomas beveik fetišistiniu: „Šokiruojantis permatomo nailono apkabinimas ir sofos damasko imitacija suteikė kambariui jaudulio jausmą... Aštrus varčios šnypštimas, kaip gyvatės perspėjimas, pasigirdo švelnesniu, svyruojančiu garsu, kai kimonu nuslydo ant grindų.“ (citata iš knygos „Buriuotojas, kuris nugaišo nuo jūros malonės“).

Tačiau 60-ame dešimtmetyje kažkas pasikeitė. Iki tol save vaizdavęs kaip estetišką, dekadentišką romantiką, Mishima išgyveno savotišką virsmą. Pradėjęs užsiiminėti kultūrizmu ir kasdien bent po dvi valandas praleisdamas sporto salėje, autorius taip pat nepraleisdavo progos pasideginti saulėje ir net sudaryti dešiniųjų pažiūrų vyrų komandą, kurią galėdavo treniruoti. Anot literatūros tyrinėtojų, tokia transformacija įvyko dėl siekio apginti Japoniją, jeigu į ją sugalvotų įsiveržti komunistai. „Įsivaizduoju, kad vidutinio žmogaus gyvenime kūnas yra pirmiau už kalbą“, – rašė Mishima. Autorius savotiškai siekė subalansuoti save, atgaivinti seną samurajų koncepciją, „plunksnos ir kardo harmoniją“.

Nukelta į 8 psl.

Krėslė su detektyvu Apie detektyvų karalienę

RENATA ŠERELYTĖ

Kai įniknu į detektyvinius romanus, nebepestebiu, kaip prabėga laikas, negana to, neretai jaučiuosi lyg apkvaišusi, atsiribojusi nuo buitės, apsėsta žudiko paieškų manijos ir nepaaiškinamos aistros visus įtarinėti. Visa laimė, kad detektyvai – ne riterių romanai, nes kitaip išiktų Liūdnojo Vaizdo riterio likimas.

Kita vertus, moderniškėji detektyvai turi kliaudą – vaikantis skaitytojų dėmesio ir gero perkamumo, labai sutirštintos siužeto spalvos, kartais net iki neįtikimumo. Nusikaltimo aplinkybės tokios teatrališkos, kad imi skeptiškai vertinti ne tik jas, bet ir paties autoriaus intencijas. O psichologiniai nusikaltimo motyvai, palyginus su makabriškais išradingos žmogžudystės smulkmenomis, kartais atrodo labai jau silpni.

Ką tik perskaičiau porą detektyvų su neapsakomai šurpiais serijinio maniako padarytais nusikaltimais, ir... po savaitės nebeatsimčiau, dėl ko tie nusikaltimai buvo padaryti. Tik liko išpūdis, tarsi būčiau pabuvojusi mėsinėje. Ir suglumino autoriaus rašymo būdas, kai ant to paties kupalio maunamas beveik identiškas siužetas, nesudėtinga veikėjų psichologija (neišskiriant nė maniako, nė jo aukų) ir, kas liūdniausia, viskas nuspręsta iš anksto ir niekam neduota išėiti iš savo rėmų – nei aukai, nei sekliui, nei žudikui.

Todėl pasiilgstu senos geros klasikos, kurioje į nusikaltimo priežastis žiūrima rimtai, o jeigu nusikaltimas suplanuojamas kaip teatro pasirodymas, tai visų vaidmenys yra įdomūs. Todėl dažnai grįžtu prie mylimos **Agathos Christie** – nemenką jos kūrinių bibliotekėlę turiu sukaupti ir dar vis ją gausinu (tik labai gaila, kad Christie vertimai į lietuvių kalbą tokie blogi, kad geriau skaityti ją angliškai arba prancūziškai).

Kuo ši nepralenkiama intrigos meistrė, pelnytai vadinama detektyvų karaliene, tokia patraukli ir paprastam, ir išsilavinusiam skaitytojui? Visų pirma, kompaktiška savo kūrinių forma – jos siužetai tobuli, neperkrauti nereikalingais veikėjų psichologiniais išgyvenimais ar šalutinėmis pasakojimo linijomis, neturinčiomis su nusikaltimu nieko bendra. Jos kūrinių kalba itin paprasta, galima sakyti, kasdieniška, bet labai tiksli ir suteikianti sakiniui tą spalvą ir niuansą, kokio reikia. Jos personažai – gyvi ir empatiški, jų psichologinės charakteristikos itin tikslios. Agatha skaitytojo nugramzdins į kraupią, depresyvią ezoteriką, pagrįstą likimo piršto bausme ar kokia kita dūmų uždanga, o su humoro jausmu parodys, kam būtų naudinga ir kodėl, kad jūs tuo tikėtumėte (puikus pavyzdys – apsakymas „Mėlynosios vazos paslaptis“). Žudikas gali prisistatyti pirmuoju pasakojimo sakiniu, tik jūs, aišku, to nė neįtarsite („Rodžerio Ekroido nužudymas“). Žudikas gali pasirodyti besas bausmas ma-

Agathos Christie kūrinius Lietuvoje leidžia leidykla „Sirokas“

niakas, o iš esmės – tik atliekantis keršto angelo misiją („Žmogžudystė Kalė traukinyje“). Žudikas gali būti netgi vaikas, išlepinta, blogai išauklėta, pasipūtusi mergaitė („Kreivas nameliūkštis“).

Tačiau turbūt vienas iš tobuliausių Agathos Christie kūrinių – „Dešimt indėniukų“ („Ir tada nebeliko nė vieno“). Saloje policija aptinka dešimt lavonų, o žudiko – nė kvapo. Turint omeny, kad sala buvo absoliučiai neprieinama, iš jos niekas negalėjo, nei pasitraukti, nei į ją atvykti, liko tik viena neįtikima prielaida – žudikas buvo vienas iš tų dešimties. Taip ir buvo. Žudikas – vienas iš aukų. O kaip visa tai atsitiko – skaitykite ir gėrėkitės.

Taip pat labai žavus ir „Perskilęs veidrodis“, vienas iš tų kūrinių, kuriam nežinai, ar čia piktintis žudiku, ar jo gailėtis. Beje, šiame kūrinyje sklės vaidmenį atlieka mis Marpl, viena mano mėgstamiausių seklių apskritai (žaviuosi mis Marpl išmintimi ir jos analogijų teorija). Kaip ir kituose geruose detektyvuose, šiame romane atsiskleidžia ne tiek žudiko piktavališkumas ar nuožnumas, ar nusikaltimo

baisybė, o veikiau amžinas žmonių kvailumas, tuščiagarbiškumas ir, ką čia slėpsi – tiesiog liežuvio nevaldymas... Nors ir keista, bet ir to kartais užtenka, kad įvyktų žmogžudystė.

Apie autorę: Agatha Christie – plačiausiai leidžiama visų laikų rašytoja, ją lenkia tik Biblija ir Šekspyras. Ji yra 79 kriminalinių romanų, 19 pjesių ir 6 romanų, pasirašytų Mary Westmacott vardu, autorė. Pirmojo pasaulinio karo metu ji dirbo medicinos seserimi. Tada ji ir sukūrė Erkiulį Puarro, mažąjį belgų sekli, kuriam buvo lemta tapti populiariausiu sekliu po Šerloko Holmsa. Christie pjesė „Pelėkautai“ – ilgiausiai vaidinama pjesė teatro istorijoje. 1971 m. Agatha Christie apdovanota Britų imperijos ordinu.

Apie siužetą: „Perskilęs veidrodis“: viena akimirka kvailutė Hetera Bedkok spoksojo į savo kino dievaitę, į švytinčią Mariną Greg. Kitą akimirka Hetera kentė nuo baisaus priepuolio. Bet kam gi iš tiesų buvo skirti mirtini nuodai? Sustingęs Marinos žvilgsnis leido spėti, kad ji matė kažką baisaus. Bet, kol kiti ieškojo daiktinių įrodymų, mis Marpl ėmėsi visai kitokių – žmogiškosios prigimties tyrimų.

Skaitytojų laišakai

LAIŠKAS „DRAUGO“ REDAKCIJAI

„Draugo“ numeriai keliauja pas mane vėžlio tempu. Vasario 27-tos ir kovo 6-tos šeštadienio laidos pasiekė mane kovo 19-tą. Tad vėlokai pastebėjau netikslumus Jūratės Ivanauskienės straipsnyje „Marijos Alseikaitės-Gimbutienės ir jos šeimos ženklai Bernardo Brazdžionio rinkinyje“, ir dar dėmesys buvo nukreiptas į kitus įdomius straipsnius. Tačiau jaučiu pareigą surašyti savo pastabas.

Pirma, nematau reikalo pateikti Gimbutų šeimos chronologiją, jei ženklai liečia tik gyvenimą Bostone ir vėliau Los Angeles. Vokietijoje tėveliai nebendravo su Bernardu Brazdžioniu, susitiko gal tik didžiausiuose lietuvių suvažiavimuose. Lietuvių grupės Ravensburge nuotraukoje (3/6, psl. 2) nematyt Gimbutų, nei Danutės šalia Saulutės B.; tai kiti, man nepažįstami Brazdžionių prieteliai. O dėl chronologijos, Jurgis Gimbutas ir Marija Alseikaitė susituokė ne 1941 m. Vilniuje, bet 1942 m. Betygaloje; Danutė gimė 1943 m. Kaune.

Toliau, gyvendami Dorchesteryje, Gimbutai buvo pačiame Bostone, netoli lietuvių centro Pietų Bostone, ne „kitoje tos pačios valstijos vietovėje“ (8-ta pastraipa). Todėl jie ieškojo galimybės apsigyventi Bostono priemiestyje. Pranas Lambertas jiems padėjo ieškoti tinkamo namo.

Dėl antros straipsnio dalies (7 ir 9 pastraipų), M. Gimbutienė dėstė Harvarde laikinai, kaip lektorė, pavaduojanti vyresnius profesorius, o Stanfordo universitete ji iš viso nedėstė. Ji praleido metus pažangaus mokslo centre, „Center for Advanced Study in the Behavioral Sciences“, prie Stanfordo un-to, kur ji parašė knygą „Baltai“ (*The Balts*). Siųsdama Poetui linkėjimus iš Stanfordo, ji siuntė linkėjimus iš to centro aplinkos. 10-ta pastraipa apie įsidarbinimą UCLA: turbūt M. Gimbutienė tapo „Associate Professor“ 1964 m., vėliau profesoire ir dar vėliau sulaukė pasaulinio pripažinimo.

Pirmoje šios straipsnio dalies nuotraukoje, „svečiuose pas Gimbutus“ Bostone, „nežinoma“ moteris yra Veronika Kulbokienė; dešinėj stovi kalbininkas Vladas Kulbokas. Antroje eilėje ne Kazys Mockus viduryje, o tėvelio bičiulis Jurgis Okunis iš New Yorko.

Kaip amerikietis poetas Wallace Stevens pastebėjo, „netobulumas yra mūsų rojus“ („Imperfection is our paradise“). Tačiau manyčiau, jog straipsniai, parašyti Maironio lietuvių literatūros skyriaus vedėjos, būtų patikrinami kolegų/ių, kad sumažintų faktiškų klaidų skaičių, apsvarstytų turinio eigą ir iliustracijų atranką.

Pagarbiai,
Živilė Gimbutaitė

Yukio Mishima

Atkelta iš 7 psl.

„Gražusis turėtų mirti jaunas, o visi kiti turėtų gyventi kuo ilgiau“, – rašė Mishima kūrinyje apie ankstyvą Jameso Deano mirtį. Sulaukęs keturiasdešimties, Mishima puikiai žinojo, ką jo amžius reiškė. Jausdamas, kad jo gyvenimo aukso amžiaus akimirka pamažu praeina, planavo savo paskutinį gyvenimo žygį. Teatralizuodamas savo gyvenimą autorius vadovavosi filosofija, kad kiekvienas žmogus tam tikru momentu gyvenimą vertina kaip tam tikrą etapą, tačiau nedaugetis gyvena ir dėliojasi savo gyvenimą kaip teatrą. *Seppuku* pasibaigęs žygis buvo Mishimos viso gyvenimo fantazijos kulminacija, kurią jis jau nuo seno buvo užkodavęs „Kaukės prisi-pažinimuose“. Karei-

Yukio Mishima.

Interneto šaltinių nuotr.

viai, mirtis ir kraujas. Savęs pavertimas kariu suteikė autoriui prasmę sukurti kažką labai realaus, labai prasmingo. Parodyti pasauliui, kad net mirtis gali būti menas.

Žinodamas, kad greitai mirs, paskutinės savo dienos rytą Mishima paskelbė paskutinę savo tetralogijos knygą „Vaisingumo jūra“. Keturi

os knygos, parašytos apimtos siautulingo kūrybiškumo pliūpsnio, buvo kažkas neregėtai naujo. Knygų istorija apima 1912–1975 m., tęsdamos nepaprastų pokyčių laikotarpį nuo pat Japonijos pakilimo iki Antrojo pasaulinio karo sunaikintos ir kapitalistinio vartotojiškumo pavergtos Japonijos. Lyginant su ankstyvaisiais Mishima darbais, „Vaisingumo jūra“ yra kur kas filosofiškesnis kūrinys; kaip pats autorius yra rašęs: „Man baigiant rašyti knygą, ji įkūnija ne ką kita, o pasaulio pabaigą.“